

Jenni Blomgren, Helka Hytti ja Raija Gould

**Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työttömyys-
ja sairaustausta eri eläkejärjestelmissä**

Kirjoittajat

Jenni Blomgren, VTT, erikoistutkija
Kelan tutkimusosasto
etunimi.sukunimi@kela.fi

Helka Hytti, VTT, johtava tutkija
Kelan tutkimusosasto
etunimi.sukunimi@kela.fi

Raija Gould, VTL, erikoistutkija
Eläketurvakeskuksen tutkimusosasto
etunimi.sukunimi@etk.fi

© Kirjoittaja ja Kelan tutkimusosasto

Nettityöpapereita-sarjan julkaisut ovat keskustelun avauksia tai alustavia tutkimusraportteja.

www.kela.fi/tutkimus

Helsinki 2011

Tiivistelmä

Blomgren Jenni, Hytti Helka, Gould Raija. **Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työttömyys- ja sairaustausta eri eläkejärjestelmissä.** Helsinki: Kela, Nettityöpapereita 26, 2011.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen merkittävä vähentäminen on nostettu yhdeksi tärkeimmistä keinoista lisätä työikäisen väestön työvuosia. Keskustelussa on kuitenkin jäänyt vähälle huomiolle työttömyyden ja työttömyysturvan varassa elämisen merkitys eläkettä edeltävän prosessin osana. Tässä tutkimuksessa selvitettiin rekisteriaineistolla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen polkuja ja erityisesti työttömyyden roolia eläkkeelle siirtyneiden taustassa. Tarkasteluissa eläkkeelle siirtyneet ryhmiteltiin pelkkää työeläkettä saaviin, sekä työ- että kansaneläkettä saaviin ja pelkkää kansaneläkettä saaviin. Tutkimus kohdistui vuonna 2004 varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneisiin 25 vuotta täyttäneisiin henkilöihin (N = 24 404).

Tutkimuksessa havaittiin, että varsin merkittävä osa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä tuli pitkäaikaistyöttömyydestä. Jopa 23 prosenttia eläkkeelle siirtyneistä oli ollut vähintään kaksi vuotta työttömänä eläkettä edeltävien neljän–viiden vuoden aikana. Pitkäaikaistyöttömyyttä kokeneita oli erityisen paljon (43 prosenttia) työ- ja kansaneläkkeen yhdistelmälle siirtyneissä, mikä kertoo osittain näiden henkilöiden katkonaisesta työurasta.

Eriytyisen suuri osuus pitkäaikaistyöttömänä olleita oli hermoston sairauksien sekä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden perusteella eläkkeelle siirtyneissä. Tuki- ja liikuntaelinten sairauksien ja kasvainten perusteella siirtyneiden joukossa työttömyystaustaisia oli sen sijaan keskimääräistä selvästi vähemmän. Mielenterveyssyiden osuus oli keskimäärin sitä suurempi, mitä pidemmän työttömyystaustan omaavaa ryhmää tarkasteltiin. Masennus ei ollut yhteydessä työttömyystaustaan, vaan ero johtuu muista mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöistä.

Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin, kuinka suuri osuus henkilöistä siirtyi eläkkeelle suoraan ilman eläkettä edeltävää eli 300 arkipäivän sairauspäivärahaa. Muuta kuin standardireittiä pitkin siirtyneitä oli keskimäärin neljännes, mutta osuus vaihteli erityisesti eläkejärjestelmän mukaan. Pelkälle työeläkkeelle siirtyneistä ja pelkälle kansaneläkkeelle siirtyneistä osuus oli keskimääräistä suurempi, työ- ja kansaneläkkeen yhdistelmälle siirtyneistä keskimääräistä pienempi.

Työttömien työkyvyn ongelmiin ja työkyvyn heikkenemisen riittävän varhaiseen ehkäisyyn on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Lisää tutkimusta tarvitaan muun muassa sairauspäiväraha- ja eläkkeelle siirtymisen määristä, taustoista ja syistä. Myös työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen prosessia ja eri järjestelmien keskinäistä työnjakoa kuvaavia seuranta-aineistoja tulisi kehittää edelleen nyt saatujen kokemusten pohjalta.

Sisältö

1	Johdanto	6
1.1	Työkyvyttömyyseläkkeiden kehitys ja työttömyys	7
1.2	Tutkimuksen tavoitteet	8
2	Aineisto ja menetelmä	9
2.1	Rekisteriaineistojen yhdistely	9
2.2	Muuttajat	10
3	Tulokset	12
3.1	Keitä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet olivat?	12
3.2	Työttömyystaustan ja eläkejärjestelmän mukaiset tarkastelut	15
3.3	Sairauspäivärahareitti vai muu reitti?	19
4	Johtopäätökset	21
4.1	Tulosten yhteenveto	21
4.2	Työttömät ja työkyvyn ongelmat	22
4.3	Sairauspäivärahareitin ohi eläkkeelle siirtyminen	24
4.4	Työttömyys ja työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus tulevaisuudessa	26
	Lähteet	27

1 Johdanto

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen merkittävä vähentäminen on nostettu yhdeksi tärkeimmistä keinoista lisätä työikäisen väestön työvuosia. Työurien pidentämiseen pyritään mm. erilaisilla työelämän ja työterveyshuollon laadullisilla parannuksilla sekä kehittämällä työttömien työkyvyn arviointia ja terveyspalveluja (Työelämäryhmä 2010). Yhtenä keskeisenä piirteenä kaavailluissa uudistuksissa on työkyvyttömyyseläkkeelle johtavan prosessin aiempaa parempi hallinta ja työkyvyn menettämisen ennalta ehkäisy (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011a; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011).

Työkyvyttömyyseläkkeelle johtavan prosessin ymmärtämisen ja työkyvyttömyyttä ehkäisevien toimien kannalta on tärkeää tarkastella erilaisia sosiaaliturvajärjestelmien muodostamia väyliä ja mekanismeja, joiden kautta ihmiset päätyvät työkyvyttömyyseläkkeen saajiksi. Standardikäsitteen mukaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään työelämästä 300 arkipäivän mittaisen sairauspäivärahaikauden jälkeen. Eläkkeelle siirtymisen reitit ovat kuitenkin 2000-luvun työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan muodostamassa kokonaisuudessa usein perusreittiä monimuotoisempia. Liian vähälle huomiolle on jäänyt varsinkin pitkittyneen työttömyyden ja työttömyysturvan varassa elämisen merkitys eläkettä edeltävän prosessin osana. Helposti myös unohdetaan, että työurien rikkinäisyyden ja katkeamisen seurauksena kansaneläkkeellä on edelleen merkittävä rooli eläkkeelle siirtyvien toimeentulon turvaamisessa.

Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että työttömyyden ja työkyvyttömyyden riskit kasautuvat samoille ihmisille. Epäselvää kuitenkin on, mikä itse asiassa on työttömyyden ja erityisesti pitkäaikaisen työttömyyden rooli työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden taustassa. Kuinka suuri osuus työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä tulee työelämästä ja kuinka suuri osa on ollut välittömästi ennen eläkkeelle siirtymistään työttömänä? Aiempaa väestötason tietoa tämän siirtymisen volyymistä ei ole ollut saatavilla.

Tässä tutkimuksessa kuvataan rekisteriaineistolla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen erilaisia väyliä 2000-luvun puolivälissä. Kiinnostuksen kohteena on erityisesti työttömyyden, sairauspäivärahan ja työkyvyttömyyden välinen yhteys. Asian laaja-alainen ymmärtäminen on tärkeää ja ajankohtaista ennen kaikkea työkyvyttömyyseläkkeelle johtavan prosessin nykyistä paremman hallinnan ja ehkäisyn kannalta.

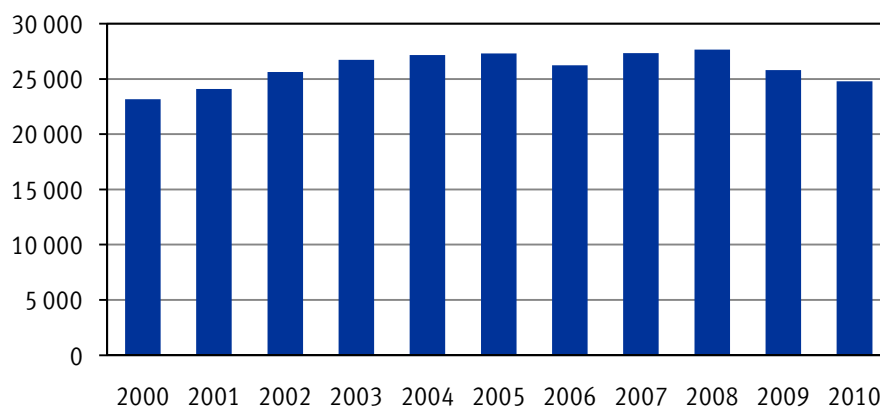
1.1 Työkyvyttömyyseläkkeiden kehitys ja työttömyys

Vuoden 2010 lopussa työkyvyttömyyseläkkeellä oli noin 259 000 Suomessa asuvaa 16–64-vuotiasta henkilöä (7,5 prosenttia työikäisistä). Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi uutena eläkkeen saajana noin 25 000 henkilöä (noin 8 promillea työikäisistä). Uusista eläkkeensaajista noin kolmanneksella syynä olivat mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt ja vajaalla kolmanneksella tuki- ja liikuntaelinten sairaudet (Eläketurvakeskus ja Kela 2010; Eläketurvakeskuksen ja Kelan julkaisemattomat tilastot).

Työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus laski lähes koko 1990-luvun, mutta kääntyi ennen vuosituhannen vaihdetta lievään nousuun. Vuodesta 2003 aina vuoteen 2008 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä pysytteli noin 26–27 000:ssa, minkä jälkeen eläkkeelle siirtyneiden määrä alkoi vähetä. Vuonna 2010 määrä oli 10 prosenttia pienempi kuin vuonna 2008 (ks. kuvio1).

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen väheneminen samanaikaisesti kun maata on koetellut poikkeuksellisen suuri talouslama ei ole yllättävää aiempien tutkimusten valossa. Tutkimusten mukaan eläkkeelle siirtyminen yleisesti vähenee talouslaman seurauksena, mutta kääntyy uuteen nousuun talouskasvun jatkuttua jonkin aikaa taantumien jälkeen (esim. Hytti 1993; Hytti 1998). Työttömyys ja mahdollinen työttömyyseläkeputki toimii taloustaantumien aikana ensisijaisena työstä poistumisen reittinä eikä heikentynyt työkyky tällöin kanavoidu työkyvyttömyyseläkkeisiin. Työttömyys- ja työkyvyttömyysturvan välinen työnjako ei siten aina ole työttömien osalta selkeä. (Gould 2001.) Työpaikkansa säilyttäneiden joukko puolestaan on tämän seurauksena aiempaa keskimäärin työkykyisempää ja vähemmän altista siirtymään työkyvyttömyyseläkkeille.

Kuvio 1. Suomessa asuvat vuosina 2000–2010 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet.

Työttömyyden ja työkyvyn välinen yhteys on kaksisuuntainen: sen lisäksi, että työkyvyltään heikentyneet valikoituvat muita suuremmassa määrin työttömiksi, työttömyyden pitkittymisen myös heikentää työkykyä edelleen ammattitaidon rapistumisen ja työttömyyden negatiivisten seurausvaikutusten kautta. Massatyöttömyyden pitkittyessä työttömyyteen kerääntyy suuri joukko ihmisiä, jotka eivät terveytensä ja työkuuntensa puolesta kykene enää työllistymään (Hytti ym. 2006; Pensola ym. 2006). Näiden ihmisten ongelmien tunnistamiseen, työkyvyn arviointiin ja eläkemahdollisuuksien selvittämiseen tarvitaan usein sosiaaliturva-, työvoima- ja sosiaalialan viranomaistahojen aloitteellisuutta ja yhteistyötä. Tähän aletaan suunnata resursseja laajemmin vasta siinä vaiheessa, kun terveet ja työkykyiset ovat onnistuneet työllistymään, mikä näkyy työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden viivästyneenä kasvuna massatyöttömyyden jälkeen.

On arvioitu, että työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden kasvu 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun välillä selittyi osittain sillä, että todennäköisyys siirtyä työttömyydestä työkyvyttömyyseläkkeelle kasvoi (Rantala 2008). Osasyynä tähän oli Työministeriön ELMA-hanke, jossa vuosina 2000–2004 selvitettiin pitkäaikaistyöttömien mahdollisuutta hakeutua työkyvyttömyyseläkkeelle (Työministeriö 2004; Taipale 2001). Hankkeen piiristä oli vuoden 2004 loppuun mennessä siirtynyt työkyvyttömyyseläkkeelle noin 4 400 henkilöä (TEM:in julkaisematilat). Arvioiden mukaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden lukumäärän kasvu olisi ilman tätä hanketta ollut vähäistä (Gould ja Nyman 2004; Lehto ym. 2005). Eläkkeelle siirtymisiä vauhdittivat myös monet kuntien käynnistämät sosiaalihuollon asiakkaisiin kohdennetut työkyvyn seulonnat.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen polkuja erityisesti siitä näkökulmasta, mikä on työttömyyden ja etenkin pitkäaikaistyöttömyyden rooli eläkkeelle siirtyvien taustassa eri eläkejärjestelmissä (työeläke- ja kansaneläkejärjestelmä). Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä koskevissa tutkimuksissa on vain harvoin eroteltu työeläkkeinä ja kansaneläkkeinä maksettavat eläkkeet. Analyyseja on usein tehty työelämän näkökulmasta, jolloin pelkkää kansaneläkettä saavat on jätetty kokonaan pois, eikä työeläkettä saavia ole eroteltu sen mukaan, saavatko he pelkkää työeläkettä vai sekä työ- että kansaneläkettä. Tässä tutkimuksessa käytettävissä olevalla aineistolla on mahdollista saada näkyviin eri eläkejärjestelmien rooli uusien eläkkeensaajien eläketurvan muodostumisessa. Tämä parantaa kokonaiskuvaa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien koko kirjosta: keitä eläkkeelle siirtyvät ovat ja mitä polkuja pitkin siirtyminen tapahtuu?

Tietoja tarkastellaan pääasiassa työttömyystaustan, työkyvyttömyyseläkkeen perusteena olevan sairauden, eläkettä edeltävän sairauspäivärahauden sekä sukupuolen ja iän mukaan. Tutkimus kohdistuu vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneisiin 25 vuotta täyttäneisiin henkilöihin. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet 16–24-vuotiaat nuoret jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle, koska heillä eläke- sekä muita etuuksia koskeva lainsäädäntö poikkeaa usein huomattavasti vanhempia ikäluokkia koskevasta lainsäädännöstä. Alle 20-vuotiaat ovat esimerkiksi voineet saada nuoren kuntoutusrahaa, jonka käyttö on osittain korvannut tai viivästyttänyt nuorten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä (Koskenvuo ym. 2010; Gould ja Nyman 2010). Nuorilla myös sairauspäivärahaan ja työttömyysturvaan liittyvät rajoitukset vaikuttavat tulosten vertailukelpoisuuteen muita ikäryhmiä koskevien tulosten kanssa.

2 Aineisto ja menetelmät

2.1 Rekisteriaineistojen yhdistely

Tutkimuksen aineisto sisältää vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet henkilöt. Aineiston poiminnassa sekä käsitteiden määrittelyssä hyödynnettiin Eläketurvakeskuksen ja Kelan yhteistilastoa varten kerättyä eläkkeelle siirtyneiden rekisteriä. Yhteistilastoaineiston hyväksikäytön haittapuolena oli, että aineisto ei antanut mahdollisuutta erottaa työeläkejärjestelmän osatyökyvyttömyyseläkkeitä täysistä eläkkeistä.

Aineisto rajattiin siten, että mukaan otettiin 25 vuotta täyttäneet eläkkeelle siirtyneet, mutta ei kuitenkaan yksilölliselle varhaiseläkkeelle (YVE) siirtyneitä. Lisäksi pois rajattiin ne muutamat henkilöt, joiden eläkkeen voimaantulovuosi (joka voi poiketa siirtymisvuodesta, ks. myöhempanä muuttujien kuvaus) oli aikaisempi kuin vuosi 2001. Näillä rajauksilla aineiston kooksi tuli 24 404 havaintoa. Tilastojen mukaan vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi 27 159 Suomessa asuvaa henkilöä, joista 1 674 siirtyi yksilölliselle varhaiseläkkeelle (Eläketurvakeskus ja Kela 2005). Alle 25-vuotiaana eläkkeelle siirtyneitä oli vuonna 2004 tilastojen mukaan noin 1 300. Aineistomme henkilömäärä vastaa siis varsin hyvin vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden tilastolukuja.

Näin muodostetulle tutkimusjoukolle kerättiin Kelan ja Eläketurvakeskuksen rekistereistä yksilötasolla tiedot sairauspäivärahojen sekä eri työttömyysturvajärjestelmien korvauspäivistä vuosilta 1994–2004. Lisäksi aineistoon tuotiin tieto sairaudesta, jonka perusteella työkyvyttömyyseläke oli myönnetty.

Aineisto on luonteeltaan eläkkeelle siirtymisestä taaksepäin suuntautuva seuranta, jossa kuvataan vuonna 2004 eläkkeelle siirtyneiden henkilöiden etuushistoriaa siten, että takautuva seuranta-aika kattaa kullekin henkilölle eläkkeen voimaantulovuoden sekä neljä sitä edeltävää kalenterivuotta. Koska aineisto sisältää vain työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet, sillä ei voida laskea esimerkiksi erilaisten väestöryhmien työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen riskejä.

2.2 Muuttajat

Eläkkeellesiirtymisvuosi ja eläkkeen voimaantulovuosi: Eläkkeelle siirtyjiksi määriteltiin henkilöt, joille alettiin maksaa vähintään yhtä työ- tai kansaneläkelakien mukaista työkyvyttömyyseläkettä vuoden 2004 aikana ja jotka eivät olleet saaneet mitään eläkettä kahden edeltävän vuoden aikana. Tässä tutkimuksessa on otettu huomioon eläkkeet, joille siirryttiin vuonna 2004 mutta joiden voimaantulovuodet vaihtelivat vuodesta 2001 vuoteen 2004. Eläkkeen voimaantulo tarkoittaa ajankohtaa, josta alkaen henkilön on todettu olleen juridisesti eläkelakien tarkoittamalla tavalla työkyvytön. Maksatuksen alkaminen sen sijaan voi viivästyä eläkeoikeuden alkamisesta monesta eri syystä, kuten liian myöhään jätetyn hakemuksen, hakemuksen käsittelyn pitkittymisen sekä muutoksenhakuprosessin seurauksena.

Valtaosassa aineistomme vuonna 2004 eläkkeelle siirtyneiden työkyvyttömyyseläkkeistä eläkkeen voimaantulo osui vuodelle 2004 (81 %) tai 2003 (16 %) (ks. taulukko 1). Sairauspäivärahoja ja työttömyysetuuksia koskevasta takautuvasta seuranta-asetelmasta on tärkeää huomata, että lähtökohtana on eläkeoikeuden alkaminen eli eläkkeen voimaantuloaika eikä eläkkeellesiirtymisvuoden määräävä maksatuksen alkamisen ajankohta.

Eläkejärjestelmä: Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet luokiteltiin analyysissä pelkkää työeläkettä saaviin, pelkkää kansaneläkettä saaviin ja sekä työ- että kansaneläkettä saaviin. Tämä jaottelu ei ole aivan tarkka, koska työ- ja kansaneläkkeen maksatuksen alkamisajat voivat poiketa toisistaan, vaikka kyse olisikin samasta työkyvyttömyydestä. Jos maksun alkaminen tällöin osuu eri kalenterivuodelle, tulee luokittelussa esiin vain se eläkejärjestelmä, joka alkoi ensimmäiseksi maksaa eläkettä. Käytännössä maksatuksen alkamisen viiveet järjestelmien välillä johtavat tutkimusaineistossa siihen, että pelkkää työ- tai kansaneläkettä saavien määrä korostuu sekä työ- että kansaneläkettä saavien kustannuksella. Jaottelu antaa kuitenkin kohtuullisen hyvän kuvan siitä, minkälaisen eläketurvan varassa työkyvyttömyyseläkkeelle siirytään. Aineiston yhtenä puutteena on se, että siinä ei ole tietoa eläkkeelle siirtyneiden eläkkeen suuruudesta. Eläkejärjestelmäerottelulla voidaan kuitenkin karkeasti erotella suuret, keskisuu-

ret ja pienimmät eläkkeet toisistaan. Samalla eläkejärjestelmä toimii osaltaan eläkettä edeltävän palkkatyöuran intensiteettiä karkealla tasolla kuvaavana muuttujana.

Ikä: Aineisto luokiteltiin 10-vuotiskäryhmiin eläkkeen voimaantuloajankohdan iän mukaan. Aineisto kattaa 25–64-vuotiaat.

Eläkkeen perusteena oleva sairaus: Työkyvyttömyyseläkkeen perusteena oleva sairaus on tuotu aineistoon ICD-10-tautiluokituksen mukaisesti. Tässä artikkelissa tieto koskee pääasiallista työkyvyttömyyden aiheuttanutta sairautta. Tarkemmin nostetaan esiin kuusi suurinta sairauspääryhmää sekä lisäksi työkyvyttömyyden kannalta keskeisimpiä yksittäisiä mielenterveysdiagnooseja.

Edeltävä sairauspäiväraha: Pääsääntöisesti työkyvyttömyyseläkkeelle voidaan siirtyä sen jälkeen, kun samasta sairaudesta johtuvan työkyvyttömyyden takia on käytetty maksimimäärä sairauspäivärahapäiviä (300 arkipäivää). Sairauspäivärahan saamisen ehtona puolestaan on, että on ollut työkyvyttömyyttä edeltävänä aikana ansiotyössä tai työhön rinnastettavassa toiminnassa (esim. opiskelu, työnhaku, oman talouden hoitaminen). Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet jaoteltiin niihin, jotka siirtyivät eläkkeelle suoraan 300 sairauspäivärahapäivän jälkeen, sekä muihin. Sairauspäivärahapäivien enimmäismäärän täytyminen pääteltiin päivärahakisteristä tuodun tiedon perusteella. Suoraan sairauspäivärahalta eläkkeelle siirtyneiksi katsottiin henkilöt, joilla korvauspäivien enimmäismäärä oli täyttynyt eläkkeellesiirtymisvuonna tai sitä edeltävänä kalenterivuonna.^{1,2}

Työttömyystausta: Työkyvyttömyyseläkkeen alkamista edeltävän viiden vuoden aikana koettu työttömyys on laskettu henkilön yhteenlaskettujen työttömyysetuuspäivien perusteella. Näihin etuuspäiviin on laskettu korvatut ansiopäivärahapäivät, peruspäivärahapäivät, työmarkkinatukipäivät, Kelan koulutustukipäivät, kassojen koulutustukipäivät, yhdistelmätukipäivät sekä kotoutumistukipäivät. Nämä päivät on laskettu yhteen eläkkeen voimaantuloavuodelta sekä sitä edeltävältä neljältä vuodelta. Esimerkiksi vuonna 2004 voimaantulleissa eläkkeissä

1 Tämän tutkimuksen ajankohdan kannalta on olennaista huomata, että 1.4.2002 tuli voimaan lakimuutos koskien sairauspäivärahaan oikeutettua väestöä. Tätä ennen sairauspäiväraha oli tarveharkintainen ja sitä maksettiin vasta 60 kalenteripäivän jälkeen, mikäli päiväraha ei perustunut edeltävään etuuteen taikka jos henkilöllä ei ollut työtuloja tai työtulot olivat hyvin vähäisiä. Sen sijaan 1.4.2002 lähtien vähimmäismääräistä sairauspäivärahaa alettiin maksaa kaikille tulottomille 55 kalenteripäivän jälkeen. Tämä vaikuttaa joidenkin aineiston henkilöiden osalta sairauspäivärahapäivien kertymään. Koska aineistomme työkyvyttömyyseläkeoikeudet ovat voineet alkaa takautuvasti jo vuosina 2001, 2002 ja 2003, on joukossa henkilöitä, joilla 300 sairauspäivärahapäivän kriteeri ei edellä mainitusta syystä ole täyttynyt.

2 Tutkimusajankohta eroaa nykytilanteesta myös sairauspäivärahan enimmäisajan täyttymistä koskevan edellytyksen suhteen. Työeläke voitiin – henkilön niin halutessa – myöntää suoraan ilman edeltävää 300 korvauspäivän täyttymistä, mikäli työkyvyttömyyden arvioitiin jatkuvan yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan. Korvauspäivien enimmäismäärän täyttymistä koskevan vaatimuksen sijasta työeläke voitiin myöntää myös ns. ensisijaisuusajasta (ESA) lukien eli ajankohdasta, joka arvioitiin työeläkkeen alkamisajaksi 150 korvauspäivän kohdalla. Kansaneläke kuitenkin alkoi näissäkin tapauksissa vasta ”300 päivän täyttymisen” jälkeen. Kuvatut työ- ja kansaneläkkeen erot päivärahaa koskevissa säännöksissä vaikuttavat tutkimuksessa sekä eläkkeelle siirtyneiden jakaumaan eläkejärjestelmän mukaan että sairauspäivärahareitin käyttöä koskeviin jakaumiin. Vuodesta 2008 alkaen kansan- ja työeläkkeen alkamisajankohtia on yhtenäistetty siten, että kansaneläke voidaan sairauspäivärahan kertymää kuvaavista laskureista riippumatta myöntää yhtä aikaa työeläkkeen kanssa (ks. KEL 568/2008 15 § 1 momentti).

työttömyysseuranta ulottuu siis vuosiin 2000–2004. Korvauspäivät yhteen laskemalla on muodostettu tieto siitä, kuinka kauan henkilö on edeltävien neljän–viiden vuoden aikana ollut yhteensä työttömänä. Työttömyyskertymä luokiteltiin seuraavasti: ei lainkaan työttömänä, korkeintaan 2 vuoden ajan työttömänä, sekä yli 2 vuoden ajan työttömänä olleet. Tällä tavoin mitattuna ei kuitenkaan saada tietoa siitä, mihin kohtaan takautuvaa seuranta-aikaa henkilön työttömyys ajoittuu eikä siitä, onko työttömyys kertynyt yhdeltä jaksolta vai useista eri jaksoista. On myös huomattava, että mittari ei kata pelkällä toimeentulotuella eläviä työhausta luopuneita tai niitä, joiden työmarkkinatuki on kokonaan evätty puolison tulojen vuoksi.³ Myöskään päivärahojen karenssiajat eivät tule mukaan laskuriin.

Työttömyyspäivien yhteenlaskettua kestoja kuvaavassa mittarissa oman ongelmansa muodosti niiden päivien poistaminen laskurista, joissa työttömyysturvaa maksettiin sairauspäivärahan päättymisen jälkeen työttömyysturvalain (TTL 1290/2002) kolmannen luvun 3 §:n perusteella. Työkyvyttömyyseläkepäätöksen saaminen voi kestää useamman kuukauden. Päätöksen odotusaikana henkilö, joka on jo käyttänyt sairauspäivärahan 300 päivän maksimiajan, voi saada toimeentulonsa turvaamiseksi työttömyyskorvausta ansio- tai peruspäivärahana taikka työmarkkinatukena. Tällöin rekisteritietojen perusteella näyttää siltä, että henkilöt olisivat olleet työttöminä, vaikka tosiasiansa he ovat odottaneet sairauspäiväraha-ajan jälkeistä eläkepäätöstä. Näin syntyvää virhettä korjattiin siirtämällä viiden vuoden seuranta-aikana enintään puoli vuotta työttömyyttä kokeneet henkilöt samaan luokkaan niiden kanssa, jotka eivät olleet kokeneet työttömyyttä lainkaan. Siirto tehtiin tapauksissa, joissa kyseinen maksimissaan puolen vuoden mittainen työttömyys oli sijoittunut eläkkeen voimaantulovuoteen ja/tai sitä edeltävään vuoteen. Tällä tavoin saatiin otettua huomioon ainakin huomattava osa aineistossa näkyvästä keinotekoisesta työttömyydestä.

3 Tulokset

3.1 Keitä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet olivat?

Taulukossa 1 esitetään vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden 25 vuotta täyttäneiden henkilöiden taustatietoja eläkejärjestelmäjaottelun mukaan. Aineistoon kuuluvista 54 prosenttia siirtyi pelkälle työeläkkeelle, 40 prosenttia työ- ja kansaneläkkeen yhdistelmälle ja kuusi prosenttia pelkälle kansaneläkkeelle. Eri järjestelmien osuuksista on muistettava, että aineiston (ks. luku 2) keräystavasta johtuen pelkkää työ- tai kansaneläkettä saavien osuus korostuu molempia eläkkeitä saavien kustannuksella. Tutkimus antanee kuitenkin riittävän luo-

³ Esimerkiksi vuonna 2005 yhteensä noin 4 800 henkilöä sai työmarkkinatuesta hylkäävän päätöksen puolison tulojen perusteella (Latvala 2008). Tämän lisäksi voi olla huomattava määrä henkilöitä, jotka eivät olleet tarveharkinnan vuoksi lainkaan hakeneet työmarkkinatukea. Ei kuitenkaan ole tiedossa, kuinka useaa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtynyttä tämä tarveharkinta on koskenut.

tettavan kuvan eri eläkejärjestelmien piiriin kuuluvien ryhmien välisistä eroista keskeisten taustamuuttujien, kuten työttömyystaustan ja eläkkeen perusteena olevan sairauden suhteen.

Taulukko 1. Vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet eläkejärjestelmän ja taustatekijöiden mukaan (%) (25 vuotta täyttäneet, ei YVE).

	ELÄKEJÄRJESTELMÄ			Kaikki yhteensä
	Vain työeläke	Työ- ja kansaneläke	Vain kansaneläke	
Sukupuoli				
Nainen	43	51	51	47
Mies	57	49	49	53
Ikä				
25–34	2	8	32	6
35–44	9	18	17	13
45–54	33	36	23	34
55–64	55	38	29	47
Sairausryhmä				
Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt	24	39	48	31
Tuki- ja liikuntaelinten sairaudet	37	24	27	31
Verenkiertoelinten sairaudet	10	9	6	9
Hermoston sairaudet	7	10	5	8
Kasvaimet	7	6	4	7
Vammat ja myrkytykset	6	6	4	6
Muut sairaudet	10	7	7	9
Sairauspäiväraha-kauden käyttö				
Eläkkeelle 300 sairauspäiväraha-päivän täytyttyä	67	88	59	75
Muu reitti	33	12	41	25
Työttömyystausta edeltävän 5 vuoden aikana				
Ei työttömyyttä	80	37	57	62
Korkeintaan 2 vuotta työttömyyttä	12	20	18	16
Yli 2 vuotta työttömyyttä	7	43	26	23
Eläkeoikeuden voimaantulovuosi				
2001	0	0	4	1
2002	2	1	16	3
2003	14	17	28	16
2004	83	82	52	81
Yhteensä	100	100	100	100
N	13 258	9 703	1 443	24 404
Eläkejärjestelmän mukaisen ryhmän osuus (%)	54	40	6	100

Eläkejärjestelmien välillä on eroja eläkkeelle siirtyneiden sukupuoli- ja ikäjakaumissa. Miehet siirtyivät keskimäärin paremmin palkatun ja pidemmän työuransa ansiosta naisia useammin pelkälle työeläkkeelle, naiset puolestaan saivat miehiä useammin kansaneläkettä työeläkkeen lisänä taikka pelkkää kansaneläkettä. Iän mukaan eläkejärjestelmien välillä näkyy selvä ero, joka johtuu ryhmien erilaisesta keskimääräisestä työurataustasta: pelkälle työeläkkeelle siirty-

neissä painottuvat vanhimmat ikäryhmät. Pelkälle kansaneläkkeelle siirtyneistä sen sijaan valtaosa oli nuoria, jotka eivät olleet lainkaan mukana työelämässä ainakaan siinä määrin, että olisivat ansainneet työeläkeoikeutta.

Myös sairausjakaumassa on eläkejärjestelmän mukaan selkeät erot. Pelkälle työeläkkeelle siirryneillä tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus oli keskimääräistä suurempi ja mielenterveyssyyden osuus keskimääräistä pienempi. Sen sijaan pelkälle kansaneläkkeelle siirryneillä työkyvyttömyyden syynä oli selvästi keskimääräistä useammin (lähes puolessa tapauksista) mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriö, ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus oli keskimääräistä pienempi. Työ- ja kansaneläkkeen yhdistelmää saavilla mielenterveyshäiriöiden osuus oli hiukan keskimääräistä korkeampi ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus eläkejärjestelmän mukaisista ryhmistä matalin. Myös hermoston sairauksien osuus oli tässä ryhmässä poikkeuksellisen suuri.

Työkyvyttömyyseläkkeen myöntämistä edeltää pääsääntöisesti 300 arkipäivän sairauspäivärahaus. Kolmessa tapauksessa neljästä työkyvyttömyyseläkkeelle siirryttiinkin tuon sairauspäivärahauskauden jälkeen. Eläkejärjestelmien mukaiset ryhmät erosivat toisistaan siinä, kuinka suuri osuus oli siirtynyt eläkkeelle muuta kuin sairauspäivärahareittiä. Pelkälle kansaneläkkeelle siirtyneistä muuta reittiä käytti 41 prosenttia ja pelkälle työeläkkeelle siirtyneistä kolmannes, mutta sekä työ- että kansaneläkkeelle siirtyneistä vain 12 prosenttia. Syitä muun reitin käyttämiseen pohditaan johtopäätösluvussa.

Työttömyystaustaisia oli lähes 40 prosenttia työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä. Pitkäaikaisyöttömiä eli yhteensä vähintään kaksi vuotta työttömyyttä neljän–viiden vuoden seurannan aikana kokeneita oli 23 prosenttia eläkkeelle siirtyneistä. Eläkejärjestelmän mukaan tarkasteltuna nähdään, että työttömyyttä kokeneiden osuus oli pienin niillä, joiden eläke tuli vain työeläkejärjestelmästä. Työ- ja kansaneläkettä saavilla työttömyystaustaisten ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyyttä kokeneiden osuus oli suuri (43 prosenttia). Tämä kertoo osaltaan heikosta työeläkekertymästä työttömyysjaksojen katkoman työuran aikana – on selvää, että runsaasta työttömyydestä työurallaan kärsineillä työeläke jää pieneksi, jolloin sitä joudutaan paikkaamaan kansaneläkkeellä. Pelkkää kansaneläkettä saavat sen sijaan eivät määritelmällisesti ole tehneet lainkaan työeläkevakuutettua työtä. Pelkän kansaneläkkeen saaminen johtuukin useimmiten siitä, että eläkkeelle siirrytään suoraan työvoiman ulkopuolelta. Tämä ryhmä näkyy taulukossa 1 niinä vain kansaneläkettä saavina, joilla ei kuitenkaan ole lainkaan työttömyystaustaa (57 prosenttia pelkkää kansaneläkettä saavista). Ryhmässä on paljon esimerkiksi mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöistä kärsiviä nuoria aikuisia, jotka eivät ole lainkaan olleet työelämässä. Toisaalta huomattavalle osalle (43 prosentille) pelkkää kansaneläkettä saa-

vista on kirjautunut myös työttömyysetuuspäiviä eli he ovat olleet työmarkkinoilla mutta eivät ole työllistyneet.

3.2 Työttömyystaustan ja eläkejärjestelmän mukaiset tarkastelut

Seuraavassa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä tarkastellaan erityisesti työttömyystaustan näkökulmasta. Taulukkoon 2 on laskettu pitkäaikaistyöttömien osuus työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä eläkejärjestelmittäin sukupuolen, iän, diagnoosin ja eläkkeellesiirtymisreittein mukaan.

Taulukko 2. Pitkäaikaistyöttömien osuus (%) sekä lukumäärä (N) vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä maiden tekijöiden mukaan (25 vuotta täyttäneet, ei YVE).

	ELÄKEJÄRJESTELMÄ							
	Vain työeläke		Työ- ja kansaneläke		Vain kansaneläke		Kaikki yhteensä	
	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)
Sukupuoli								
Nainen	6	(363)	34	(1 698)	21	(154)	19	(2 215)
Mies	8	(627)	52	(2 467)	31	(219)	26	(3 313)
Ikä								
25–34	6	(18)	30	(232)	29	(133)	25	(383)
35–44	7	(84)	45	(760)	38	(92)	30	(936)
45–54	8	(365)	47	(1 647)	29	(96)	26	(2 108)
55–64	7	(523)	41	(1 526)	12	(52)	18	(2 101)
Sairausryhmä								
Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt	11	(356)	49	(1 841)	33	(228)	32	(2 425)
Tuki- ja liikuntaelinten sairaudet	5	(250)	30	(716)	12	(48)	13	(1 014)
Verenkiertoelinten sairaudet	7	(84)	39	(319)	19	(16)	19	(419)
Hermoston sairaudet	10	(91)	59	(549)	39	(29)	35	(669)
Kasvaimet	5	(47)	28	(160)	20	(10)	14	(217)
Vammat ja myrkytykset	7	(60)	45	(254)	33	(19)	23	(333)
Muut sairaudet	8	(102)	45	(326)	23	(23)	21	(451)
Sairauspäivärahad								
Eläkkeelle 300 sairauspäivärahopäivän täyttyä	5	(487)	42	(3 550)	36	(306)	24	(4 343)
Muu reitti	12	(503)	52	(615)	11	(67)	19	(1 185)
Kaikki	7	(990)	43	(4 165)	26	(373)	23	(5 528)
N	13 258		9 703		1 443		24 404	

Miehistä pitkäaikaistyöttömiä oli suurempi osuus kuin naisista (26 prosenttia vs. 19 prosenttia). Iän mukaan osuus oli suurin 35–44-vuotiaiden ryhmässä ja pienin 55–64-vuotiaiden ryhmässä. Työttömyystausta oli selvästi yhteydessä työkyvyttömyyseläkkeen perusteena olevaan sairauteen. Työttömyystaustaisten osuus oli suurin hermoston sairauksien perusteella (35 prosenttia) ja mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden perusteella (32 prosenttia) eläkkeelle siirtyneillä. Työttömyystaustaisten osuus em. sairauksien vuoksi eläkkeelle siirtyneillä oli erityisen suuri niiden henkilöiden joukossa, jotka saivat sekä työ- että kansaneläkettä. Tuki- ja liikuntaelinten sairauksien ja kasvainten perusteella eläkkeelle siirtyneiden joukossa työttömyystaustaisia oli sen sijaan keskimääräistä selvästi vähemmän. Vaikka työttömyystausta ja eläkkeen perusteena oleva sairaus ovat yhteydessä toisiinsa, on kuitenkin huomattava, että tässä käytetyn poikkileikkausaineiston perusteella ei voida varsinaisesti päätellä mitään työttömyyden ja työkyvyttömyyden syy-seuraussuhteista eli siitä, onko tietty sairaus johtanut työttömyyteen vai onko pikemminkin työttömyys aiheuttanut työkyvyn menettämiseen johtaneen sairastumisen.

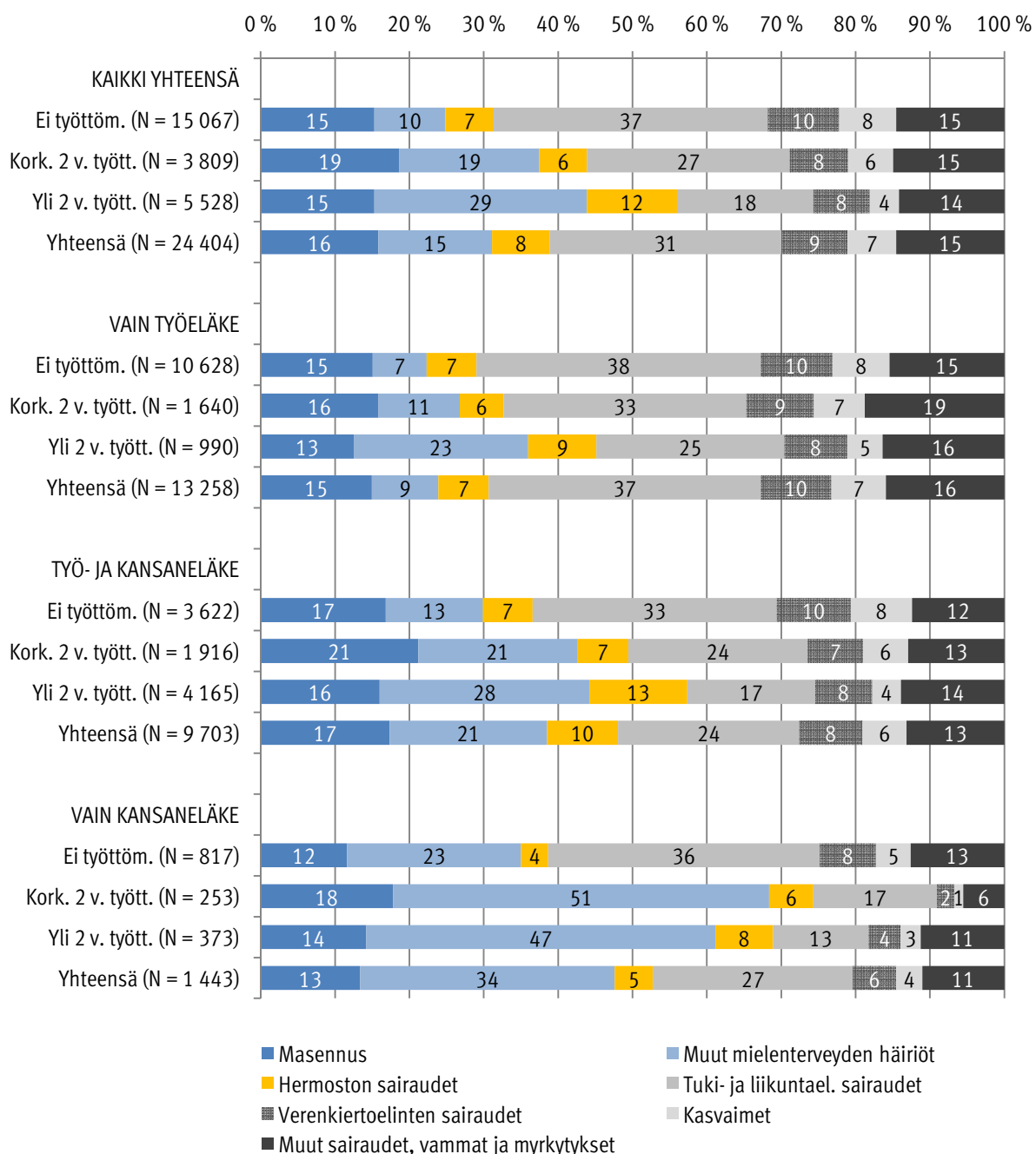
Niiden joukossa, jotka saivat pelkkää työeläkettä taikka sekä työ- että kansaneläkettä, pitkäaikaistyöttömänä olleiden osuus oli suurempi muuta kuin sairauspäivärahaa käyttäneillä. Pelkälle kansaneläkkeelle siirtyneillä tilanne oli sen sijaan päinvastainen.

Kuviossa 2 tarkastellaan toisin päin työttömyystaustan ja työkyvyttömyyden syynä olevan sairauden yhteyttä. Kuviossa esitetään sairausjakauma eläkejärjestelmän ja työttömyystaustan mukaisissa ryhmissä. Masennus on kuviossa eroteltu erilleen muista mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöistä, koska masennusdiagnosi on yleisin yksittäinen työkyvyttömyyseläkkeen perusteena oleva sairaus (Järvisalo ym. 2010). Lisäksi vammat ja myrkytykset on kuviossa yhdistetty muihin sairauksiin.

Kaikkia eläkkeelle siirtyneitä yhtenä ryhmänä tarkasteltaessa (kuvion neljä ylimmäistä palkkia) nähdään, että mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden osuus kasvoi sitä mukaa, mitä enemmän työttömyyttä eläkkeelle siirtyneille oli kertynyt. Yli kaksi vuotta työttömyyttä kokeneista 44 prosenttia siirtyi eläkkeelle mielenterveyssyistä, kun osuus niistä, jotka eivät olleet kokeneet työttömyyttä, oli 25 prosenttia. Masennuksen osuus oli keskimääräistä suurempi korkeintaan kaksi vuotta työttömänä olleilla, mutta ei pitkäaikaistyöttömyyttä kokeneilla. Sen sijaan muiden kuin masennukseen liittyvien mielenterveyssyiden osuus oli selvästi sitä suurempi, mitä pidempi oli työttömyystausta. Pitkäaikaistyöttömillä oli muita selvästi useammin työkyvyttömyyden syynä erityisesti päihteiden aiheuttamat elimelliset aivo-oireyhtymät sekä skitsofrenia. Myös hermoston sairauksien osuus kasvoi työttömyystaustan lisääntymisen myötä. On huomattava, että myös hermoston sairauksien pääkategorian sisällä

on alkoholin aiheuttamia sairauksia. Tässä käytettävissä olevan rekisteriaineiston diagnoosikoodien karkeudesta johtuen emme kuitenkaan voineet erotella hermoston sairauksien sisällä alkoholiin tai päihteisiin liittyviä sairauksia muista sairauksista.

Kuvio 2. Vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden sairausjakauma eläkejärjestelmän ja työttömyystaustan mukaan (%) (25 vuotta täyttäneet, ei YVE).

Tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus samoin kuin kasvainten osuus työkyvyttömyyden syynä olevista sairauksista oli työttömyyttä kokeneilla keskimääräistä pienempi.

Pelkkää työeläkettä saavilla mielenterveyssyiden osuus oli pienempi kuin muissa eläkejärjestelmän mukaisissa ryhmissä, mutta kasvoi selvästi työttömyystaustan myötä samaan tapaan kuin aineistossa keskimäärin. Sairauksien yksityiskohtaisempi tarkastelu paljastaa, että pelkkää työeläkettä saavien ryhmässä yli kaksi vuotta työttömyyttä kokeneista yli kymmenesosalla oli eläkkeelle siirtymisen syynä päihteiden aiheuttamat mielenterveyden häiriöt⁴. Päihdesyiden osuus oli tässä ryhmässä korkeampi kuin missään muussa tarkastellussa eläkejärjestelmän ja työttömyystaustan yhdistelmässä; keskimäärin mielenterveyden häiriöihin liittyvät päihdesyyt kattoivat kaksi prosenttia työkyvyttömyyden syistä. Pelkkää työeläkettä saavilla tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus oli jokaisessa työttömyyden mukaisessa luokassa suurempi kuin työ- ja kansaneläkettä tai pelkkää kansaneläkettä saavilla.

Työ- ja kansaneläkkeen saajien ryhmässä ja erityisesti pelkän kansaneläkkeen saajien ryhmässä mielenterveyshäiriöt olivat varsin usein eläkkeen perusteena etenkin työttömyyttä kokeneilla. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt kattoivat lähes puolet kaikkien pelkälle kansaneläkkeelle siirtyneiden työkyvyttömyyden syistä, mutta työttömyyttä kokeneilla tämä osuus oli jopa kaksi kolmannesta. Mielenterveysdiagnooseista skitsofrenia oli näissä työttömyyttä kokeneissa ryhmissä masennusta yleisempi.

Kuvion 2 tietoja tarkasteltiin erikseen myös sukupuoli- ja ikäryhmittäin (tarkempia tuloksia ei esitetä tässä). Naisilla masennuksen osuus (21 prosenttia) oli suurempi kuin miehillä (12 prosenttia), samoin tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus (34 vs. 28 prosenttia). Miehillä sen sijaan verenkiertoelinten sairaudet sekä luokka ”muut sairaudet” olivat yleisempiä kuin naisilla. Työttömyystaustan ja eläkejärjestelmän mukaan katsottuna naisten ja miesten välillä ei kuitenkaan ollut em. tasoerojen lisäksi erityisen selkeitä muita eroja. Esimerkiksi työttömyystaustan yhteys mielenterveyden häiriöiden osuuteen työkyvyttömyyden syistä näytti pääpiirteissään samanlaiselta naisilla ja miehillä.

Myös eri ikäryhmissä työttömyystausta oli samansuuntaisesti yhteydessä sairausjakaumaan, joskin sairauksien kokonaisuudet vaihtelivat ikäryhmittäin: mitä vanhemmasta ikäryhmästä oli kyse, sitä pienempi oli mielenterveyssyiden osuus ja sitä suurempi etenkin tuki- ja liikuntaelinsairauksien ja verenkiertoelinten sairauksien osuus. Jokaisessa ikäryhmän ja eläkejärjestelmän yhdistelmässä – lukuun ottamatta pelkkää kansaneläkettä saavia, joiden tarkastelussa

⁴ Tulos saattaa ainakin osittain selittyä aineiston rakenteellisista puutteista niissä tapauksissa, joissa työ- ja kansaneläkkeen alkaminen osuvat eri kalenterivuosille (ks. muuttujakuvaus).

pienet ikäryhmittäiset havaintomäärät tuottavat satunnaisuutta tuloksiin – havaittiin sama ilmiö: työttömyystaustan lisääntyessä muiden kuin masennukseen liittyvien mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden osuus kasvoi ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus pieneni.

3.3 Sairauspäivärahareitti vai muu reitti?

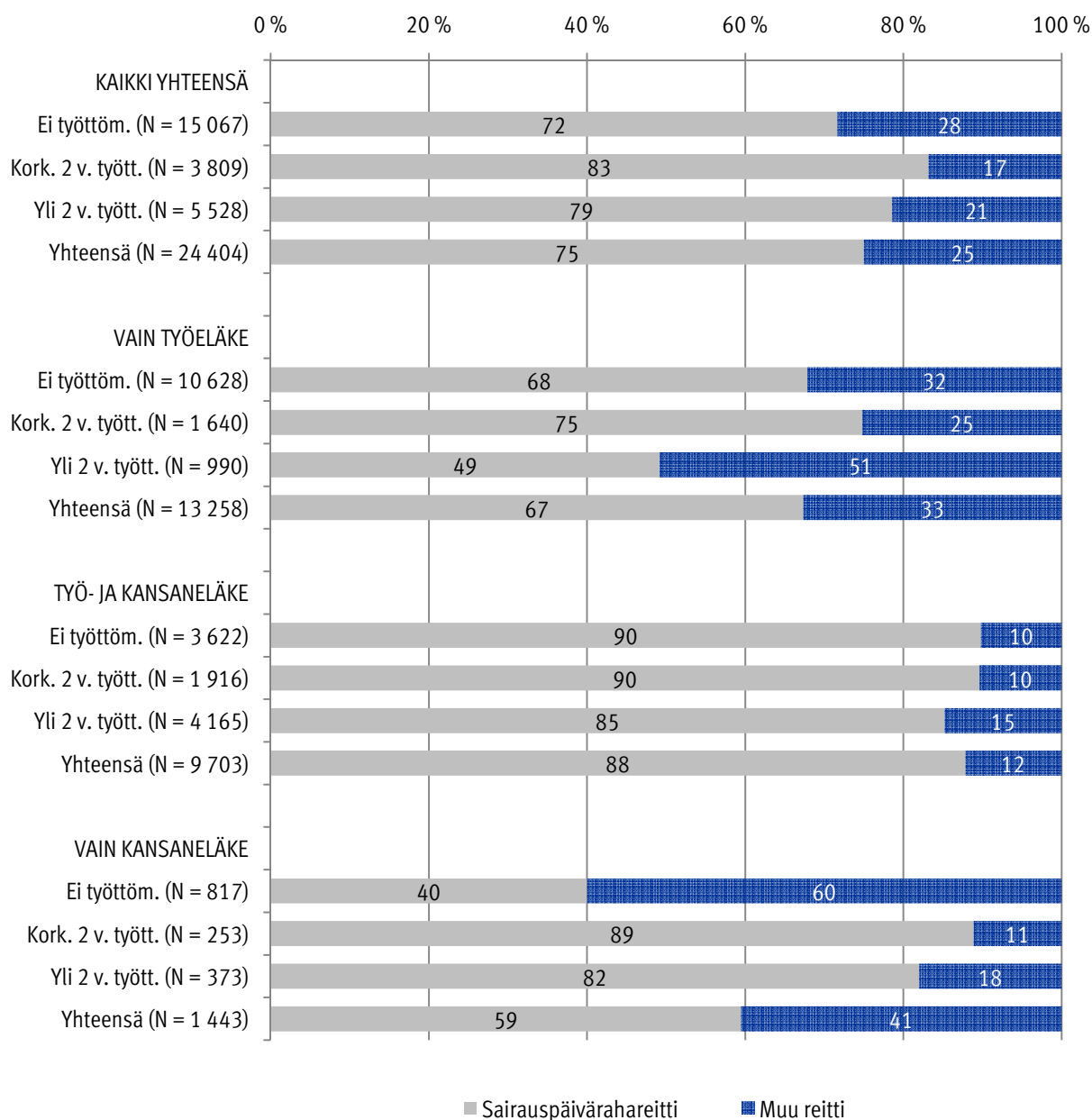
Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen prosessin ymmärtämisen takia on tärkeää tarkastella sitä, missä määrin eläkkeelle siirtyminen tapahtuu sairauspäivärahareittiä ja muuta kuin sairauspäivärahareittiä pitkin. Kuvioon 3 on koottu eläkejärjestelmän ja työttömyystaustan mukaan tieto siitä, kuinka suuri osuus siirtyi työkyvyttömyyseläkkeelle sairauspäivärahareittiä (korvattujen sairauspäivärahopäivien enimmäismäärän täyttymisen jälkeen) ja kuinka suuri osuus muuta reittiä eli ilman tätä ehtoa.

Kaikkiaan neljännes siirtyi eläkkeelle muuta kuin sairauspäivärahareittiä, mutta eläkejärjestelmän ja työttömyystaustan mukaan tarkasteltuna reittijakaumassa nähdään selviä eroja (kuvio 3). Pelkälle työeläkkeelle siirtyneiden ryhmässä pitkäaikaistyöttömistä peräti puolet siirtyi eläkkeelle muuta kuin sairauspäivärahareittiä. Muutenkin pelkälle työeläkkeelle siirtyneillä muun reitin käyttö oli keskimääräistä yleisempää kaikissa työttömyyden mukaisissa ryhmissä. Työ- ja kansaneläkkeen yhdistelmälle siirtyneistä valtaosa siirtyi eläkkeelle sairauspäivärahauden kautta riippumatta työttömyystaustasta, joskin pitkäaikaistyöttömillä muun reitin osuus oli tässä eläkejärjestelmäkategoriassa selvästi suurin. Niistä pelkälle kansaneläkkeelle siirtyneistä, joilla ei ollut työttömyystaustaa, vain 40 prosenttia siirtyi eläkkeelle sairauspäivärahareittiä. Toisin sanoen niistä, jotka tulivat eläkkeelle muualta kuin työelämästä, 60 prosenttia siirtyi eläkkeelle sairauspäivärahareitin ohi. Sen sijaan niistä kansaneläkkeelle siirtyneistä, jotka olivat olleet työmarkkinoilla mutta olivat kokeneet työttömyyttä, muuta kuin sairauspäivärahareittiä käyttäneiden osuus oli suhteellisen pieni.

Sairauspäivärahareittiä ja muuta reittiä eläkkeelle siirtyneitä vertailtiin toisiinsa myös sukupuoli- ja ikäjakauman mukaan. Sairauspäivärahareittiä käyttäneet olivat keskimääräistä useammin miehiä, mutta muuta reittiä käyttäneet keskimääräistä useammin naisia. Naisten osuus oli erityisen korkea (56 prosenttia) niiden ryhmässä, jotka eivät olleet kokeneet työttömyyttä ja siirtyivät eläkkeelle muuta kuin sairauspäivärahareittiä. Lisäksi muuta kuin sairauspäivärahareittiä käyttäneet olivat keskimäärin vanhempia kuin sairauspäivärahareittiä käyttäneet. Näin oli kaikissa työttömyystaustan mukaisissa luokissa. Muuta reittiä käyttäneillä oli sairauspäivärahareittiä käyttäneitä useammin työkyvyttömyyden syynä tuki- ja liikuntaelinten

sairaudet ja harvemmin mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (erityisesti masennus) verenkiertoelinten sairaudet tai kasvaimet.

Kuvio 3. Sairauspäivärahareittiä ja muuta kuin sairauspäivärahareittiä eläkkeelle siirtyneet (%) vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä eläkejärjestelmän ja työttömyystaustan mukaan (25 vuotta täyttäneet, ei YVE).

4 Johtopäätökset

4.1 Tulosten yhteenveto

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen polkuja erityisesti edeltävän työttömyystaustan näkökulmasta eri eläkejärjestelmien piirissä eläkkeelle siirtyneillä. Tutkimuksessa analysoitiin vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä 25 vuotta täyttäneitä henkilöitä, joita tarkasteltiin sen mukaan, olivatko he siirtyneet työkyvyttömyyseläkkeelle pelkän työeläkejärjestelmän, sekä työeläke- että kansaneläkejärjestelmän vai pelkän kansaneläkejärjestelmän piirissä. Tarkasteluja tehtiin työttömyystaustan lisäksi sukupuolen, iän, eläkkeen perusteena olevan sairauden sekä eläkettä edeltävän sairauspäiväraha-kauden käytön mukaan.

Tutkimuksessa havaittiin, että varsin merkittävä osa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä tuli työttömyystaustasta. Jopa 23 prosenttia eläkkeelle siirtyneistä oli ollut vähintään kaksi vuotta työttömänä eläkettä edeltävien neljän–viiden vuoden aikana. Pitkäaikaistyöttömyyttä kokeneita oli erityisen paljon työ- ja kansaneläkkeen yhdistelmälle siirtyneissä, mikä kertoo osittain näiden henkilöiden katkonaisesta työurasta. Myös pelkälle kansaneläkkeelle siirtyneissä oli huomattavan paljon pitkäaikaistyöttömiä.

Erityisen paljon pitkäaikaistyöttömänä olleita oli hermoston sairauksien sekä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden perusteella eläkkeelle siirtyneissä. Tuki- ja liikuntaelinten sairauksien ja kasvainten perusteella siirtyneiden joukossa työttömyystaustaisia oli keskimääräistä selvästi vähemmän. Mielenterveyssyiden osuus oli keskimäärin sitä suurempi, mitä pidemmän työttömyystaustan omaavaa ryhmää tarkasteltiin. Masennus ei ollut yhteydessä työttömyystaustaan, vaan ero johtuu muista mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöistä. Vastaavasti tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus oli työttömyystaustaisilla pienempi kuin muilla.

Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin eläkejärjestelmän ja työttömyystaustan mukaan sitä, kuinka suuri osuus henkilöistä siirtyi eläkkeelle niin sanottua standardireittiä pitkin eli 300 arkipäivän sairauspäiväraha-kauden kautta ja kuinka suuri osuus siirtyi eläkkeelle muuta reittiä. Muuta kuin standardireittiä pitkin siirtyneitä oli keskimäärin neljännes, mutta osuus vaihteli erityisesti eläkejärjestelmän mukaan. Pelkälle työeläkkeelle siirtyneistä ja pelkälle kansaneläkkeelle siirtyneistä osuus oli keskimääräistä suurempi, työ- ja kansaneläkkeen yhdistelmälle siirtyneistä sen sijaan keskimääräistä pienempi. Ryhmä on kuitenkin hyvin heterogeeninen, ja erilaiset syyt ovat olleet sen taustalla, että eläkkeelle on siirrytty sairauspäivärahareitin ohi.

Tulokset pääosin vahvistavat aiemmin muualla saatuja tuloksia (Karisalmi ym. 2009), joiden mukaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä voidaan karkeasti erotella erilaisia pääryhmiä. Yhtäältä eläkkeelle siirtyneissä on henkilöitä, jotka ovat jo ikääntyneitä, pitkän työuran tehneitä, kärsivät tuki- ja liikuntaelinten sairauksista ja ovat ansainneet vähintään kohtuullisen eläketurvan eli saavat pelkkää työeläkettä. Toisaalta eläkkeelle siirtyneissä on henkilöitä, joiden työuraa on leimannut työttömyys ja rikkonaisuus, joilla mielenterveysongelmat ja päihteiden aiheuttamat vauriot ovat usein eläkkeen perusteena ja joilla pieneksi jäänyttä työeläkettä täydennetään kansaneläkkeellä. Kolmantena ovat suoraan, suhteellisen nuorina – usein mielenterveyssyistä – eläkkeelle siirtyvät, jotka eivät ole koskaan siirtyneet työelämään ja saavat siten pelkkää kansaneläkettä. Jaottelu on luonnollisesti vain karkea ja jättää ulkopuolelleen paljon yksilöllistä vaihtelua.

4.2 Työttömät ja työkyvyn ongelmat

Useat aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että työttömyyden ja työkyvyttömyyden riskit kietoutuvat yhteen (ks. Heponiemi ym. 2008). Työttömien työkyky on heikompi kuin työssä käyvien – mutta ei ole selvää, missä määrin tämä johtuu työttömyyden vaikutuksista työkykyyn ja missä määrin valikoitumisesta eli siitä, että heikon työkyvyn omaavat päätyvät täysin työkykyisiä useammin työttömiksi. Esimerkiksi Terveys 2000 -tutkimuksen tulosten mukaan 30–64-vuotiaista työllisistä itsensä koki täysin työkykyisiksi 90 prosenttia ja työttömistä 70 prosenttia (Pensola ym. 2006). Työkyky oli erityisen heikko pitkään työttömänä olleilla. Työttömyyden pitkittyessä ammattitaito heikkenee ja taloudellinen tilanne kiristyy, millä voi olla terveydelle haitallisia vaikutuksia. Toisaalta niiden työkyky, jotka olivat työttömyyden jälkeen työllistyneet uudelleen, oli samalla tasolla kuin koko ajan työllisinä olleiden (Pensola ym. 2006). Siten hyvä työkyky sekä vähentää työttömyyden riskiä että toisaalta edesauttaa työttömien uudelleentyöllistymistä.

Työttömyyttä kokeneilla eläkkeen perusteeksi nousivat tämän tutkimuksen mukaan keskimääräistä useammin mielenterveyden ongelmat, erityisesti muut mielenterveysongelmat kuin masennus. Etenkin skitsofrenia ja päihteiden aiheuttamat häiriöt olivat pitkäaikaistyöttömillä yleisiä työkyvyttömyyden syitä. Tulos vahvistaa TE-toimistojen virkailijoille tehdyn kyselyn tuloksia, joiden mukaan vaikeasti työllistyvien työttömien työllistymisen terveydellisinä esteinä nousevat esiin erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2011b). Koska tämän tutkimuksen aineisto käsitti ainoastaan työkyvyttömyyseläkkeelle tiettyinä aikoina siirtyneet, emme tässä tarkastelleet työttömyyden ja työkyvyttömyyden kausaalisuhteita. On kuitenkin selvää, että syy-yhteys myös työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden joukos-

sa kulkee molempiin suuntiin: esimerkiksi mielenterveyden häiriöistä kärsiminen on voinut lisätä työttömyysriskiä, mutta toisaalta myös pitkittynyt työttömyys on voinut laukaista mielenterveyden häiriöitä, esimerkiksi päihderiippuvuutta.

Työttömien työkykyongelmien huomaaminen ja riittävän varhainen ongelmiin puuttuminen esimerkiksi kuntoutuksen keinoin ovat keskeisiä seikkoja työttömyyteen liittyvän työkyvyn heikkenemisen torjunnassa. Työttömien terveysongelmat eivät kuitenkaan aina tule ajoissa esiin järjestelmien välisen koordinaation puutteen takia. On havaittu, että lääkärit eivät välttämättä kirjoita työttömille todistuksia sairauspäivärahan hakemista varten. Perusteena voi olla se, että työttömien ei katsota tarvitsevan sairauslomaa eikä myöskään sairauspäivärahaa, koska toimeentulo on jo turvattu työttömyyskorvauksen kautta. Lisäksi työkykyä on vaikea arvioida, kun ei ole työtä, johon työkykyä pitäisi suhteuttaa: viimeisestä työsuhteesta voi olla kulunut paljon aikaa taikka työpaikkaa ei koskaan ole ollutkaan. Jo myönnettyjen etuuksien menettämisen ja asioiden mutkistumisen pelossa työttömät itsekään eivät välttämättä halua sairauslomaa taikka eivät toimita saamiaan todistuksia Kelaan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.)

Sairauspäivärahan hakematta jättäminen on ongelma esimerkiksi Kelan tekemän kuntoutustarpeen arvioinnin kannalta. Kela selvittää henkilön kuntoutustarvetta sairauspäivärahan 60:n ja 150:n maksupäivän kohdalla. Työkyvyn heikkenemiseen ei siis osata puuttua ajoissa, jos tällaisia kontrollipisteitä ei ole ja työtön ei itse ole asiassa aktiivinen. Onkin niin, että vaikka työttömillä on keskimäärin enemmän terveydentilan ja työkyvyn ongelmia kuin työllisillä, pitkään työttömänä olleet ohjautuvat kuntoutuspalveluihin heikommin kuin työlliset (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011b).

Työttömien ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien kuntoutukseen pitäisikin kiinnittää entistä enemmän huomiota. Työllistymisvaikeuksiin liittyvät terveysongelmat jäävät usein huomaamatta terveydenhuollossa, sosiaalitoimessa ja työvoimahallinnossa. Eräässä työvoiman palvelukeskusten asiakkaita koskevassa tutkimuksessa esimerkiksi havaittiin, että niistä kuntoutuslääkärille ohjatuista asiakkaista, joilla oli työllistymisvaikeuksia ilman selvää selittävää syytä, kahdelta kolmannekselta löydettiin toimintakykyä heikentävä mielenterveyshäiriö (Kerätär ja Karjalainen 2010).

Työttömien terveyden ja työkyvyn edistäminen on viime aikoina ollut esillä politiikkaohjelmissa (esim. Kaste-ohjelma: Sosiaali- ja terveysministeriö 2008a ja Kansallinen terveyserojen kaventamisen toimintaohjelma: Sosiaali- ja terveysministeriö 2008b) sekä useissa työryhmä- ja hankeraporteissa (esim. Työelämäryhmä 2010; Saikku ja Sinervo 2010; Sosiaali- ja terveysmi-

nisteriö 2011b; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Työttömien terveyspalveluita onkin juurrutettu jo useissa kunnissa: on arvioitu, että valtaosassa kunnista on toteutettu terveystarkastuksia työttömille vuonna 2009 (Saikku ja Sinervo 2010). Lisäksi 1.5.2011 voimaantullut uusi terveydenhuoltolaki velvoittaa kunnat järjestämään terveysneuvontaa ja terveystarkastuksia kaikille työkäisille, myös työttömille. Myös eläkemahdollisuuksien selvittely (ELMA) on jatkunut näihin päiviin saakka. Varsinainen ELMA-hanke kesti vuodet 2001–2004, mutta määrärahoja on edelleen mahdollista käyttää. Eläke-edellytyksiä onkin selvitetty sekä TE-toimistojen että kuntien toimesta. Esimerkiksi vuonna 2010 TE-toimistoissa selvitettiin 1481 pitkäaikais-työttömän eläke-edellytyksiä, ja näistä 945 henkilölle myönnettiin työkyvyttömyyseläke (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011; Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemattomat tilastot). Työttömien työkyvyn seulonta on edelleen pitkälti virkamiesvetoista, sillä työttömät eivät välttämättä itse hakeudu työkyvyn kartoituksiin ellei heitä niihin ohjata.

Työelämään liittyvien parannusten ohella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä saataisiin vähennettyä myös huolehtimalla siitä, ettei työttömyys pitkity. Pitkäaikainen työttömyys liittyy usein työkyvyn heikkenemiseen, ja työttömien nopea uudelleentyöllistyminen edesauttaa myös työkyvyn säilyttämistä. Toisaalta hyvä työkyky lisää uudelleen työllistymisen todennäköisyyttä. Työttömien terveydentilan kartoittamisessa ja työkyvyn heikkenemisen ehkäisyssä tarvitaan moniammatillista sektorirajat ylittävää yhteistyötä. Yhteistyötä tarvitaan työ- ja elinkeinohallinnon, kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kuntoutuksen järjestäjien välillä. Keskeistä on myös osatyökykyisten työllistymismahdollisuuksien parantaminen. Monesti vaikeasti työllistyvien työllistämiseksi tarvitaan välityömarkkinoita ja sosiaalista työllistämistä. Erityisesti nuorten työelämään pääsyyn on kiinnitettävä erityistä huomiota, jottei varhainen työmarkkinoilta syrjäytyminen johda jo nuorella iällä loppuelämän työkyvyttömyyteen.

4.3 Sairauspäivärahareitin ohi eläkkeelle siirtyminen

Standardireitti työkykyisyydestä työkyvyttömyyseläkkeelle kulkee sairauspäivärahaikauden kautta. Normaalisti työkyvyttömyysprosessi alkaa sairauspäivärahalla, jota maksetaan maksimissaan 300 arkipäivän eli noin vuoden verran. Vallalla oleva käsitys työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisestä on siis se, että työkyvyn heiketessä siirrytään työelämästä ensin vuoden kestävälle sairauspäivärahaikaudelle ja lopulta eläkkeelle. Reitit eläkkeelle ovat kuitenkin paljon tätä moninaisempia, kuten tämänkin tutkimus on osoittanut. Ensinnäkin hyvin suuri osa siirtyi eläkkeelle työttömyystaustasta. Toiseksi vuonna 2004 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä neljännes siirtyi eläkkeelle sairauspäivärahareitin ohi.

Jotta voitaisiin arvioida työkykyä tukevan ja työkyvyttömyyttä ehkäisevän järjestelmän toimivuutta, tarvitaan lisää tutkimusta siitä, mistä syystä osa siirtyy eläkkeelle sairauspäivärahareitin ohi. Ilman sairauspäivärahareittiä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvät ovat hyvin heterogeeninen joukko, jonka ominaisuuksiin ei tämän aineiston puitteissa päästä kunnolla porautumaan. Yleisellä tasolla joukkoa pystytään kuitenkin luonnehtimaan.

Pääpiirteissään muu eläkkeelle siirtymisen reitti on voinut olla suoraan työstä työeläkelain mukaiselle osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen taikka suoraan ilman sairauspäivärahaa täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen. Ensimmäinen vaihtoehto koskee vain työeläkejärjestelmän piirissä eläkkeelle siirtyneitä. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle on voinut jäädä ilman edeltävää vuoden sairauspäivärahakautta, mikäli työkyky on alentunut 2/5–3/5. Esimerkiksi vuonna 2005 alkoi noin 3 400 uutta osatyökyvyttömyyseläkettä (Gould ym. 2008). Valitettavasti tässä aineistossa ei ollut tietoa siitä, mitkä eläkkeet olivat osatyökyvyttömyyseläkkeitä, joten emme voi erotella sitä, kuinka osatyökyvyttömyyseläkkeet jakautuvat eläkejärjestelmän ja työttömyystaustan mukaan.

Suoraan täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on ollut työeläkejärjestelmässä mahdollista, mikäli työkyvyttömyyseläkkeen edellytyksen täyttyvät – eli henkilön työkyvyttömyyden arvioidaan kestävän vähintään vuoden ajan – ja henkilö hakee työkyvyttömyyseläkettä ilman sairauspäivärahan ensisijaisuusajan täyttymistä siten kuin työntekijän eläkelaisa (TyEL 395/2006, 3 luku 41 §) ja sairausvakuutuslaissa (SVL 1224/2004, 12 luku 3 §) on säädetty⁵. Henkilö voi olla halukas siirtymään sairauspäivärahakauden sijaan suoraan työkyvyttömyyseläkkeelle esimerkiksi silloin, kun työkyvyttömyyseläke on suurempi kuin sairauspäiväraha. Tämä lienee usein muuta reittiä pitkin siirtymisen syynä etenkin pelkkää työeläkettä saavien ryhmässä, joilla eläkekertymä on ehtinyt kasvaa kohtuulliseksi. Sen sijaan niiden, joiden eläketurva on jäänyt pienemmäksi kuin sairauspäiväraha, on kannattanut vastaavassa tilanteessa ensin käyttää sairauspäivärahakausi loppuun. Tämä on saattanut olla tilanne niillä henkilöillä, jotka saavat eläkkeenä sekä työ- että kansaneläkettä. Tässäkin aineistossa näkyi, että pelkkää työeläkettä saavat siirtyivät työkyvyttömyyseläkkeelle kohtuullisen usein sairauspäivärahareitin ohi, mutta sekä työ- että kansaneläkettä saavat suhteellisen harvoin.

Kansaneläkkeelle siirtyneillä puolestaan on omat erityisehtonsa (sokeus ja liikuntakyvyttömyys), joiden perusteella eläkkeelle voi siirtyä ilman sairauspäivärahaa. Lisäksi yksi syy muuta reittiä pitkin siirtymiselle on se, että kaikilla ei ole ylipäätään ollut oikeutta sairauspäivärahaan (ks. aineiston kuvaus luvussa 2). Tämä näkyy pelkkää kansaneläkettä saavilla, joilla ei välttä-

⁵ Vuodesta 2008 alkaen työ- ja kansaneläkkeen myöntämiskäytäntöjä on yhtenäistetty siten, että kansaneläke on voitu myöntää samasta ajankohdasta lukien kuin työeläkekin niissäkin tapauksissa joissa henkilöllä on oikeus sairauspäivärahaan.

mättä ole ollut oikeutta sairauspäivärahaan ennen eläkkeelle siirtymistään. Lisäksi aineistossa on henkilöitä, joille 1.4.2002 asti voimassa ollut sairauspäivärahan tarveharkinta oli estänyt päivärahan maksamisen.

Edeltä nähdään, että taustasyyt ja kannustimet suoraan eläkkeelle siirtymiseen päivärahareitin ohi ovat eri ryhmissä hyvin erilaisia. Työkyvyn heikkenemiseen puuttumisen oikea-aikaisuuden kannalta muuta kuin sairauspäivärahareittiä pitkin eläkkeelle siirtymiseen tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Kun eläkkeelle siirrytään suoraan sairauspäivärahareitin ohi, ei esimerkiksi kuntoutusmahdollisuuksia välttämättä huomata selvittää ajoissa.

4.4 Työttömyys ja työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus tulevaisuudessa

Tässä tutkimuksessa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä tarkasteltiin sen mukaan, minkä järjestelmän piiristä he siirtyivät eläkkeelle. Käsillä oleva tutkimus sekä myöhempiä vuosia koskevat tilastot (Eläketurvakeskus ja Kela 2010) osoittavat, että Kelan maksamalla kansaneläkkeellä on edelleen vahva rooli työkyvyttömyyseläkettä saavien tulonlähteenä. Kansaneläke täydentää ansaittua työeläkettä niillä, joiden eläkekertymä on työuran vähäisyyden takia jäänyt pieneksi. Erään tällaisen ryhmän muodostavat työttömyyttä kokeneet ja katkonaiset työuran tehneet.

Vuonna 2008 alkaneen taloudellisen laman seurauksena työttömyys jälleen kasvoi. Vuodesta 2008 lähtien vaikeasti työllistyvien – erityisesti pitkäaikaistyöttömien – määrät ovat olleet jälleen kasvussa ainakin vuoden 2011 alkuun saakka (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemat tilastot). Kuten aiempien vastaavien suhdanteiden seurauksena (Hytti 1993 ja 1998), myös tällä kertaa työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus on samalla laskenut (Eläketurvakeskus ja Kela 2010; Eläketurvakeskus 2011). Siten myös nykypäivänä nähdään trendivertailujen kautta se, miten työttömyys ja työkyvyttömyys toimivat vajaan työkyvyn purkautumisen osittain vaihtoehtoisina kanavina. Nähtäväksi jää, millaisin viranomaistoimenpitein kasvanutta työttömien joukkoa tulevaisuudessa seulotaan taloudellisen kasvun ja työvoiman kysynnän päästyä kunnolla vauhtiin. Joka tapauksessa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen trendejä seurattaessa on otettava huomioon se, että muutokset eläkkeiden alkavuuksissa eivät kerro ainoastaan työkyvyn kehityksestä vaan myös siitä, millaisia ovat vaihtoehtoiset työelämästä poistumisen reitit sekä siitä, miten heikko työkyky kanavoituu työttömyyden ja työkyvyttömyyseläkkeen välillä kussakin taloudellisessa tilanteessa.

Kokonaiskuvan saamiseksi on jatkossakin tarpeen tuoda työkyvyttömyyseläkettä koskevissa tarkasteluissa esiin myös ne henkilöt, jotka eivät kuulu työeläkejärjestelmän piiriin tai joilla työeläketurva on jäänyt siinä määrin vajaaksi, että eläkettä täydennetään myös kansaneläkkeellä. Erityisen tärkeää olisi selvittää niitä mekanismeja ja syy-seuraussuhteita, joiden kautta pitkittynyt työttömyys realisoituu työkyvyttömyydeksi ja sitä kautta heikentää myös tulevaisuuden eläketurvaa. Miten työkyvyttömyyseläkkeelle johtava prosessi todellisuudessa vastaa ideaalikuva eläkkeelle siirtymisen väylistä ja prosessiin liittyvistä ehkäisevistä ja kuntouttavista toimista? Onko eri toimijoiden yhteistyö ja työnjako ollut optimaalista myös tilanteissa, joissa eläkkeelle on päädytty pikemminkin syrjäpolkuja kuin valtaväylää pitkin?

Lähteet

Eläketurvakeskus. Eläkkeensaajat ja eläkkeelle siirtyneet. Saatavilla: <<http://www.etk.fi/Page.aspx?Section=45428>>. Viitattu 26.5.2011.

Eläketurvakeskus, Kela. Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2004. Helsinki: Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos, Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2005, 2005.

Eläketurvakeskus, Kela. Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2009. Helsinki: Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos, Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2010, 2010.

Gould Raija. Työttömyys ikääntyneiden työkyvyttömyyseläkekäytännössä 1990-luvulla. *Sosiaalilääk Aikak* 2001; 38: 172–185.

Gould Raija, Nyman Heidi. Mielenterveys ja työkyvyttömyyseläkkeet. Helsinki: Eläketurvakeskus, Eläketurvakeskuksen monisteita 50, 2004.

Gould Raija, Nyman Heidi. Nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle. *Työeläke* 2010; 5: 14–15.

Gould Raija, Nyman Heidi, Lampi Jukka. Osatyökyvyttömyyseläkkeen toimivuus työeläkejärjestelmässä. Helsinki: Eläketurvakeskus, Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 7, 2008.

Heponiemi Tarja, Wahlström Mikael, Elovainio Marko, Sinervo Timo, Aalto Anna-Mari, Keskimäki Ilmo. Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 14, 2008.

Hytti Helka. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen yhteiskunnalliset taustatekijät. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:87, 1993.

Hytti Helka. Varhainen eläkkeelle siirtyminen. Suomen malli. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveys- turvan tutkimuksia 32, 1998.

Hytti Helka, Ylöstalo Pirjo, Ruhanen Esko. Työkyvyttömyyseläkkeissä virta vie entistä enemmän kansaneläkkeille. Helsinki: Kansaneläkelaitos, moniste, 2006.

Järvisalo Jorma, Gould Raija, Matikainen Esko, Palomäki Heikki, Pirttimäki Raili. ICD 10 -tautiluokituksen käyttö sosiaalivakuutuksen päätöksenteossa ja tilastoinnissa. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, moniste, 2010.

Karisalmi Seppo, Gould Raija, Virta Lauri. Työkyvyttömyyseläkeläiset eri järjestelmissä. Helsinki: Eläketurvakeskus, Eläketurvakeskuksen raportteja 2, 2009.

Kela. Kelan tilastollinen vuosikirja 2009. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2010, 2010.

KEL 568/2007. Kansaneläkelaki.

Kerätär Raija, Karjalainen Vappu. Pitkäaikaistyöttömällä on runsaasti hoitamattomia mielenterveyshäiriöitä. *Suom Lääkäril* 2010; 65 (45): 3683–3690.

Koskenvuo Karoliina, Hytti Helka, Autti-Rämö Ilona. Alle 25-vuotiaiden nuorten työkyvyttömyys- ja kuntoutusetuuksien käyttö ajalla 1995–2008. *Kuntoutus* 2010 (2): 34–43.

Latvala Minna. Puolison armoilla. Työttömyysturvan tarveharkinta. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 97, 2008.

Lehto Markku, Lindström Kari, Lönnqvist Jouko ym. Mielenterveyden häiriöt työkyvyttömyyseläkkeen syynä. Ajatuksia ehkäisystä, hoidosta ja kuntoutuksesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1, 2005.

Pensola Tiina, Järvikoski Aila, Järvisalo Jorma. Työttömyyden ja muiden syrjäytymisriskien yhteys työkykyyn. Julkaisussa: Gould Raija, Ilmarinen Juhani, Järvisalo Jorma, Koskinen Seppo, toim. Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos ja Työterveyslaitos, 2006: 223–239.

Rantala Juha. Varhainen eläkkeelle siirtyminen. Helsinki: Eläketurvakeskus, Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1, 2008.

Saikku Peppi, Sinervo Leini. Työttömien terveystalouden juurrutus. Valtakunnallisen PTT-hankkeen kokemuksia, arviointitutkimuksen tuloksia ja kansallisia suosituksia. Helsinki: Terveystalouden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 24, 2010. Saatavissa: <<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/0bab4ac8-ef15-4080-8b7b-b3d101d07818>> Viitattu 27.4.2011.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2008–2011. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 6, 2008a.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kansallinen terveystalouden kaventamisen toimintaohjelma 2008–2011. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 16, 2008b.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Työterveyshuolto ja työkyvyn tukeminen työterveysyhteistyönä. Työryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 6, 2011a. Saatavissa: <www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=2872962&name=DLFE-14934.pdf>. Viitattu 27.4.2011.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia. Asiantuntijaryhmän ehdotukset heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 4, 2011b. Saatavissa: <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=3320152&name=DLFE-15421.pdf>. Viitattu 27.4.2011.

SVL 1224/2004. Sairausvakuutuslaki.

Taipale Ilkka. Sosiaalilääketieteellinen eläke-edellytysten selvittelyopas. Helsinki: Kustannus Oy Kunnia, 2001.

TTL 1290/2002. Työttömyysturvalaki.

TyEL 395/2006. Työntekijän eläkelaki.

Työ- ja elinkeinoministeriö. Työttömien työkyvyn arviointi- ja terveystalvet. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM raportteja 10, 2011. Saatavissa: <http://www.tem.fi/files/29341/TEM_raportti_10_2011.pdf>. Viitattu 27.4.2011.

Työelämäryhmä. Ehdotuksia työurien pidentämiseksi. Työelämäryhmän loppuraportti 1.2.2010. Saatavissa: <http://www.ek.fi/www/fi/tutkimukset_julkaisut/2010/2_helmi/TEResitys010210.pdf>. Viitattu 27.4.2011.

Työministeriö. Pitkäaikaistyöttömien eläkemahdollisuuksien selvittäminen (ELMA). Ohje O/2/2004 TM; A/2/2004 AM. Saatavissa: <<http://www.finlex.fi/pdf/normit/17777-O22004TM.pdf>>. Viitattu 27.4.2011.